

DE HARDE KERN VAN ONS LIBERALISME

EEN GROTE BEW'OGENHEID, geen winzucht, bezielde de liberalen van het eerste uur. Onrecht en vernedering dreef hen te hoop. Was daar niet de hoogmoedige adel, die de derde stand dienstbaar en belastbaar naar welgevallen achtte? Lang had de derde stand het verdragen. Met een zekere rechtsgrond eerst. De adel immers betaalde met zijn bloed en de derde stand met zijn goed — zo luidde het oude adagium. Maar aan het einde van de achttiende eeuw betaalde de adel al lang niet meer met zijn bloed. En aan de hoven werd het goed van de derde stand verspild.

En zo ontstond het groeiende verzet tegen de oude in standen gebonden orde, die met de maatschappelijke, industrialiserende orde van het einde der achttiende eeuw geen enkel verband meer had. Verzet dus tegen onrecht en geloof in een betere orde — ziedaar de gloed van het eerste liberalisme. Wat waren de uitgangspunten van dit geloof? Zeker vonden zij hun oorsprong in de ideeën van de Verlichting, zoals de toen gangbare „redelijk denkende” beschouwingwijze is genoemd. Men aanvaardde in die jaren niet meer het gezag, omdat het nu eenmaal aldus was verordineerd. Wat in strijd was met de redelijkheid moest verdwijnen. En de standsbevoorrechtiging was immers onredelijk! (geworden, moet men historisch denkende toevoegen). Tegen al de knelende banden op staatkundig, geestelijk en economisch gebied werd de vrijheidsvaan geheven. Tegen de veelvuldige aantastingen ook van het eigendomsrecht. Want in dit recht zag men een waarborg van de vrijheid.

De strijd is om alles gegaan en alles is in de strijd geworpen. Er waren zondaren en heiligen aan beide zijden. Maar na de Napoleonische episode bleef toch het adagium: „Vrij baan voor het talent” en „iedere soldaat draagt een maarschalksstaf in de ransel”. Liberale beginselen in merg en been: gelijke ontwikkelingskansen!

Was het nu waar, dat het liberalisme zozeer verbonden was aan de ideeën der Verlichting, dat het daarom door orthodoxe Christenen verworpen behoorde te worden? Was het vertrouwen in de vrije mens te groot en het besef van de zonde te klein? Voor ons wordt hier door de Anti-Revolutionairen een vergissing gemaakt. Natuurlijk achten wij de waarde van het rationele denken niet klein, maar dieper ligt toch

de kern van onze opvatting. Wij geloven in een organische en historische samenhang van alle dingen, waaraan de mens met al zijn vrijheid, die wij hem toedenken, niet tornen kan. En van de zwakheid van de mens zijn wij overtuigd. Juist daarom willen wij geen ongecontroleerde machtsuitoefening of overspannen dirigisme. Het is maar een enkele stroming geweest in het liberalisme, die uitging van de these: „de mens is goed”. Veelal is ons uitgangspunt nederiger. En zo zien wij in de practische politiek ook een samenval van het Katholieke subsidiariteitsbeginsel, het Calvinistische beginsel der souvereiniteit in eigen kring en ons decentralisatie-beginsel. Waar wij ons echter wel tegen verzet hebben, is tegen de opvatting, dat de standenorde van de Middeleeuwen was een straforde, die als gevolg van de zonden moest worden gedragen.

Wij hebben voor onze opvatting moeten strijden en dat zal wel zo blijven. Wij hebben ook wel de hoogmoed gekend, toen het ons ging. Misschien hebben wij ons in de negentiende eeuw wel eens verbeeld „het denkend deel der natie” te zijn. Het was in een tijd, waarin het intellect zich overwinnaar waande op alle gebied, niet slechts op het staatkundige. Velen onzer behoorden tot dit intellect. Hun hoogmoed kwam voor de val en zij hun vergeven. Maar eens te meer blijkt zelfs uit onze misvattingen, dat wij vóór alles ons laven uit een geestelijke bron. En vormen niet de grondrechten, die thans allerwege worden aanvaard, van deze bron — niet van ons zelf! — het onvergankelijk monument?

Zo dragen wij een harde kern in ons. Dat moet ook. Want een principiële beweging moet ergens de kern bevatten, waarvoor zij wil staan en..... vallen. Op ieder uur. En bitter hard zijn de aanvallen op ons geweest. En onze felste bestrijders zijn aan onze eigen schoot ontsproten. Het zijn de Marxisten geweest, die ons onbevangen en vrije denken overnamen, maar ons toeslingerden: „Gij liegt, Uw vrijheid bestaat slechts in schijn, zij behoort er wel te zijn, maar de eigendomsverhoudingen maken haar in werkelijkheid tot een aanfluiting. Daal af uit Uw ideële toren en zie met ons de materiële werkelijkheid, waar Gij vrijheid preekt, is in werkelijkheid slavernij”.

Tegenover het adagium van de Franse Revolutie „de eigendom is een onaantastbaar en heilig recht”, stelde Proudhon: „de eigendom is diefstal”.

Indien men terugziet, hebben beide partijen elkander veel onrechtvaardige dingen gezegd. Grote groepen marxisten namen intussen de staatkundige vrijheidsbegrippen van het liberalisme over. Dankbaar was men weinig voor dit geschenk, althans men toonde dit niet. Maar dankbaarheid is inderdaad in de staatkunde een weinig gangbare munt. Maar op maatschappelijk gebied bleven de tegenstellingen tot op den huidigen dag, al is veel scherpte verdwenen. Maar ook hier is veel van onze terminologie door onze tegenstanders

overgenomen: „De weg naar de Vrijheid” heet immers het grote plan van de Partij van de Arbeid. Hoe sterk moet ons beginsel wel niet zijn! Maar wij verbinden aan onze terminologie, die wij zo vrij zijn zelf ook te behouden, toch onze eigen nuances.

Wij moeten toegeven, dat onze geestelijke vrijheidsbeginselen een fraaiere carrière hebben gehad dan onze economische-maatschappelijke, al wijzen wij bepaald de stelling af, dat wij voor de vergroeiing der eigendomsverhoudingen in de negentiende eeuw geen oog zouden hebben gehad. Integendeel! Een onverdachte getuige kome voor de vier-schaar, niemand minder dan Thorbecke en dat wel in 1844: „de eisch van een zeker bezit (voor het kiesrecht) is niet onredelijk. Doch wanneer in een Staat, waarin de nijverheid, door de bezitters van grote kapitalen beheerd, meer en meer maatschappelijke hoofdmagt wordt, negentig van de honderd vruchteloos zwoegen om door eigen vlijt den prijs der stemgerechtigheid goed te maken, is er strijd tussen stoffelijke huishouding en staatsbeginsel. Terwijl het laatste zich in steeds wijder kring tracht te doen gelden, verkleint de eerste steeds het aantal der bezitters. Het eene vordert gelijkheid, en de andere maakt de ongelijkheid steeds groter..... Wie vindt den toon, waarin deze dissonant zich oplost?” Deze regelen dateren van vóór het Communistisch Manifest. Of wij het dus hebben gezien! Maar onze oplossing is niet die van Marx geweest. Tegenover zijn onverzoenlijke klassenstrijd hebben wij de sociale politiek gesteld. In 1853 zegt Thorbecke het alweer in beginsel: „Druk den arbeider, dwing hem zich met het meest onmisbare te vergenoegen, en gij zult zijn ijver, de lust om zijn toestand te verbeteren uitdooven. Stel hem daarentegen tot genietingen boven zijne volstrekte behoefte in staat, en gij zult zijne kracht verhoogen, zijn vlijt verdubbelen en den grond leggen tot algemeene beschaving en zedelijke ontwikkeling der maatschappij”.

En wederom: wij hebben natuurlijk grote fouten gemaakt, het tempo wellicht te traag gevoerd, voor de passie der ontrechten te weinig begrip getoond. De vakbeweging is uiteindelijk toch gekomen — velen onzer hebben dat trouwens begroet. Maar van wie heeft de moderne vakbeweging meer geleerd: van Marx of van Thorbecke? En de uit andere bron ontsproten confessionele vakbeweging zal veel van onze voorman kunnen onderschrijven.

Vertoonde dus de stoffelijke vrijheid, door de liberalen als tegenhanger van de geestelijke geponeerd, het beeld van crisis en bittere strijd, over het recht op geestelijke vrijheid was men het in het Westen tot Hitler's komst wel ongeveer eens. De wetenschap bloeide en de resultaten waren voor ieder vrijelijk beschikbaar. Het zou aan onze generatie zijn voorbehouden hier de grote crisis te beleven. Nog staat mij het jaar 1933 te Leiden voor de geest. Voor het eerst verschenen Nazi's op een studentencongres. Een was een bekende anti-semiet. Toen de Rector-Magnificus — niemand minder dan Huizinga! — van 's mans

jammerlijk geschrijf had kennis genomen, ontbood hij hem en ontzegde hem, ongeacht alle diplomatieke gevolgen, de toegang tot der Academie „geheiligde grond”.

Sindsdien ontstond de atoomwetenschap in moderne plooi. Niet meer, als Kamerlingh Onnes' Laboratorium, werden de nieuwste vondsten in edelmoedige vreugde aan ieder getoond, niet meer werd van grote vorderingen heil verwacht. Neen, het onheil dreef als de paddestoel der atoomontploffing boven de gehele wetenschap der natuur. Woestijnen werden het proefveld, politicordons werden om de laboratoria getrokken, detectives volgden de geleerden, de grote gok om de kennis begon. Geestelijke vrijheid was er in het Westen, maar de draaikolk was en is als een afgrond zo diep.....

Opnieuw dus gorden wij ons ten strijde voor het oude ideaal. Niet slechts op het terrein der wetenschap, die de hand sloeg aan zichzelf, maar ook op dat der maatschappij, die hetzelfde dreigt te doen. Wetenschappelijk kan het overhalen van een handle fataal zijn, maar maatschappelijk bestaan er ook te zeer fatale sleutelposities, waarop fatale beslissingen kunnen worden genomen. Het evenwicht, de „cheks and balances” dreigen kort te sluiten door de opgestapelde machtsconcentraties. Ongecontroleerde managers staan op en dienen in bedwang te worden gehouden. Réveil dus blazen wij in totaal nieuwe omstandigheden en met totaal nieuwe middelen. Moge het ons noch aan moed, noch aan kracht ontbreken.

